

Viktor M. Timura^[1]

Slovenská akadémia vied
Bratislava (Slovenská republika)

UDC 323.1(=16)
327::911.3(4=16)"18"
Prehľadný vedecký článok
Priatý: 13.3.2026
Akceptovaný: 19.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-6566

Generácia Všeslávie a ruski slavjanofili

Abstrakt: Problematika vzájomnej spolupráce medzi slovanskými národmi nie je minulosťou ani v súčasnej dobe. Jej začiatky siahajú do dávnej minulosti, prinajmenšom do Veľkomoravskej ríše. Určitým vyvrcholením však bolo 19. storočie, osobitne v súvislosti s revolučným rokom 1848/49, keď sa zdvihla revolučná vlna európskych národov, osobitne slovanských národov žijúcich pod útlakom Rakúsko-uhorskej monarchie. Čo bolo na tomto procese zaujímavé, že impulz k vzájomnosti a spolupráci medzi slovanskými národmi vzišiel zo Slovenska a rozšíril sa do všetkých slovanských národov. Bol podnetom k slavjanofilstvu aj v Rusku, odkiaľ chodili k slovenským a českým predstaviteľom nielen pre skúsenosti, ale ich aj v mnohom obdivovali pre slovanské nadšenie.

Kľúčové slová: vzájomnosť, slovanský-slovanská, slavjanofili, ruski slavjanofili, slovenský, štúrovci, generácia Všeslávie, česko-slovenská spoločnosť, slovanský zjazd, obrozenie, Rusko, mesianizmus, pangermanizmus

Vydanie Kollárovej básnickej zbierky *Slávy dcéra* v roku 1824 nebolo vydanie len obyčajnej básnickej zbierky. Bol to emotívny, ale naliehavý varovný apel Slovanom pred smrteľným nebezpečenstvom, ktoré si Ján Kollár uvedomil na štúdiách na nemeckej univerzite v Jene v rokoch 1817 – 1819. Podnetom na uvedomenie si slovanského zjednotenia mali predovšetkým dve skutočnosti.

V prvom rade vlna nemeckého nacionalistického ošiaľu – pangermanizmu, ktorá sa zdvihla v Nemecku po napoleonských vojnách, namierená

však nie proti pôvodcom vojnových katastrof, ale už tradične ako niekoľko tisícročí predtým – proti Slovanom. Pri oslavách na hrade Wartburg, ktorých bol osobne svedkom, pochopil nebezpečenstvo, ktoré hrozí Slovanom z nemeckej rozpínavosti, povýšenectva a agresivity. Bol to zážitok, ktorý ním otriasol a priviedol k uvedomeniu si, že slovanské národy okrem Rusov nemajú vlastný štát a musia sa nejako spamätať a zjednotiť proti tejto hrozbe.

Druhou skutočnosťou, ktorá mala na Kollára vplyv boli ruiny po osídlení slovanských národov

[1] vtimura@chello.sk

na nemeckom území. Precestoval severovýchodné Nemecko po stopách, ktoré tam zostali po osídlení Pobaltských Slovanov, ktorí rozdrobení a nejednotní podľahli germánskej agresivite a rozpínavosti. Tak sa zrodila myšlienka Všeslávie a slovanskej vzájomnosti.

Nemožno z podnetov vynechať ani lásku J. Kollára k Frederike Schmidtovej.

Do programovej podoby myšlienku slovanskej vzájomnosti rozpracoval v traktáte *O slovanskej vzájomnosti medzi kmeny a nářečnými slávskými* roku 1836. Slovanskú vzájomnosť formuloval ako „literárnu“ a nevyslovil požiadavku politického zjednotenia, iba kultúrneho zblíženia a vzájomnosti: navrhoval učiť sa slovanské jazyky, zakladať katedry slovanských rečí, slovanské kníhkupectvá, literárne časopisy, výmenu kníh, udržiavať kontakty a vzájomne si pomáhať. Bol aj za spoločný slovanský jazyk.

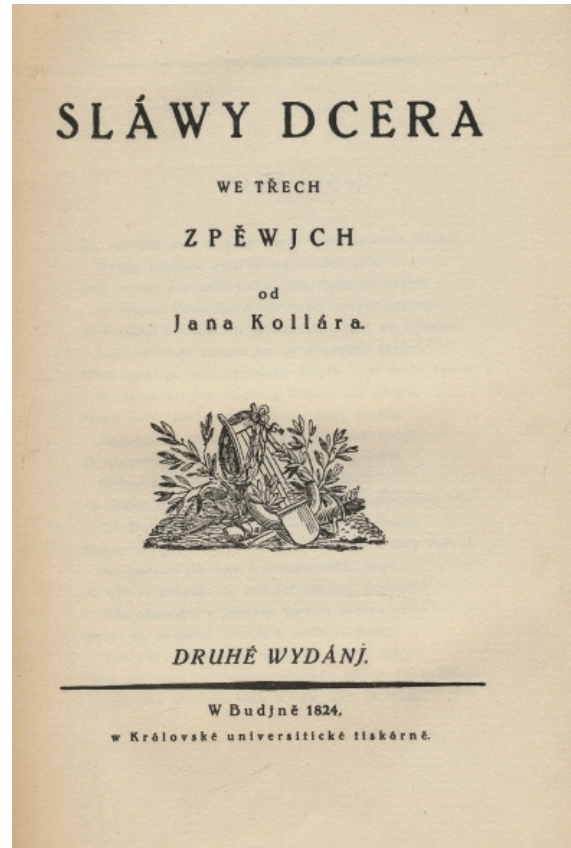
Ján Kollár bol apoštolom slovanskej vzájomnosti. Mal pojem o Slovanoch, o slovanskom supe-retnose, ale nemal ešte reálnu predstavu o jednotlivých slovanských národoch a v podstate balansoval medzi 4 až 8 slovanskými kmeňmi a jazykmi.

K hlavným predstaviteľom generácie Všeslávie patrili P. J. Šafárik, Ján Kollár, Karol Kuzmány a František Palacký, ktorý gymnázium absolvoval v Trenčíne (býval v rodine L. Štúra) a evanjelické lýceum v Bratislave. Do tejto generácie patria ďalej Samuel Rožnay, Ján Benedikti Blahoslav, Samuel Tomášik a tzv. obranári S. Hojč, L. Šuhajda, M. Kuniš a azda aj K. J. Romy. F. Palacký a K. Kuzmány neskôr prešli na národné pozície.

V Kollárovom *Předzprávě k Slávy dcére* sú niektoré styčné miesta s *Lamentom Utrapienoi Matki Koróny Polskej* K. Starowolského i *Zdaniem Syna*

Koronnego K. P. Grabowského. Nájde sa však aj niektoré prvky súvisiace s Jánom Pawezom Woroniczom. Nejde však len o vplyvy. J. Kollár celým charakterom svojho diela zodpovedá väčšmi poľskému trendu s nadnesenou vizionárskou veľkosťou národa, teda s mesianizmom, ale bez krajného katolicizmu a veľkopoľského nacionalizmu. Zato však s oveľa silnejším zaujatím pre všeslovanskú myšlienku. Ak by sme chceli hovoriť o mesianizme J. Kollára, potom má všeslovanský charakter, nie niektorého (jedného) slovanského kmeňa ako v prípade Poliakov. To je zásadný rozdiel. Jeho dielo má spontánny charakter s emocionálnym zanietením. Je gejírom nadšenia a presvedčenia o správnosti a spravodlivosti slovanskej veci a o budúcnosti Slovanov s hlavnou orientáciou na Rusko (nádeje vkladané do Ruska vyspieval v *Předzprávě k Slávy dcére*, ale aj v ďalších asi štyridsiatich znelkách *Slávy dcéry*). Proti Všenemectvu (pangermanizmu) postavil Všesláviu a už v roku 1821 navrhol zjednotenie všetkých Slovanov aj so spoločným jazykom. Kollárova predstava o zjednotení Slovanov do jedného národa a jazyka však bola nereálna. Nádeje o slovanskej budúcnosti čerpal z filozofie J. G. Herdera, ktorý ako jediný z nemeckých mysliteľov 19. storočia videl Slovanov, ich spôsob života a kultúru za zdravo sa vyvíjajúcu a predpovedal im budúcnosť.

Stúpecami slovanskej vzájomnosti v Poľsku boli L. Ondrejkwicz, ale najmä A. Maczejowski, ktorí sa učili češtinu, aby mohli čítať české diela v origináli. K nim sa radí varšavský slavista Kucharski a Rościszewski, priaznivec česko-poľských vzťahov a vzájomnosti, popri iných (Kollár, 1954, s. 58). Poliacy sa však dostali do problémov s Ruskom a jeho cárskymi záujmami. Preto mali ďalší poľskí

Titulná strana vydania *Slávy dcéry* z roku 1824 autora Jána Kollára
Foto: Wikipédia

vzdelanci k slovanstvu zdržanlivejší postoj, čo však vyplývalo aj z mocenských záujmov poľskej šľachty, ovládanej poľským mesianizmom a veľkopoľským nacionalizmom (Šafárik, 1963, s. 82 a ď.).

Všeslovanská „literárna“ vzájomnosť bola teoretickým výrazom vtedajších možnosti v situácii, v ktorej sa Slovania v Rakúsko-uhorskej monarchii nachádzali ako najpriateľnejšej formy slovanstva v existujúcich spoločensko-politických podmien-

kach. Zdôrazňoval navonok „literárnu“ formu vzájomnosti. V § 3 práce *O literárnej vzájomnosti...* napísal, že vzájomnosť „nespočíva v politickom spojení Slovanov“. Bol si vedomý, že každý pokus v daných spoločenských pomeroch o politickú jednotu by znamenal komplikácie pre dosiahnutie aj toho mala, čo videl ako reálne možné.

Treba však povedať, že „literárna vzájomnosť“ bola v skutočnosti len navonok, pretože v danej

spoločenskej situácii vysloviť požiadavku politickej jednoty by znamenalo vysloviť nad sebou rozsudok. Zreteľné je to vo formulácii o tom, čo je literárna slovanská vzájomnosť v jeho diele *Kázně a řeči II* z roku 1844, kde uviedol: Základom vzájomnosti musí byť „vzájemná dôvernost, ušlechtilý všerodní cit, mravná velikodušnost... má nás i tudy svornými činiti, kdyby nám snad jiní kmeňové a stránky nejakou křivdu a útržku učinili... Skrze svornost všech stáva se národ sám v sobě silným, svobodným, veselým, cizozemcům vážnym, přátelům milým, protivníkům v čas nebezpečenství strašným a nepřemoženým... Při svornosti ještě žádný národ nezhynul; ona mnohý malý a slabý národ velikým a slávným učinila... nepřítel jen do toho se dáva, o němž ví, že vniter roztrhaný, mdlý a zhnílý jest... Národní nesvornost jest národní samovražda“ (Kollár, 1844, s. 441-446). Po literárnej vzájomnosti tu už nenájdem ani stopy, je to vážny politický program ideológie slovanskej vzájomnosti.

Ján Kollár nepovyšoval nad ostatné ani jeden zo slovanských kmeňov, ako je tomu v prípade poľských mysliteľov, ktorí sa v niektorých prípadoch usilovali rozličnými odôvodneniami svojmu kmeňu prisúdiť „vyvolenosť“ a „povolanosť“ na vedúcu úlohu v dejinách a niekedy nielen v rámci slovanstva. V prípade J. Kollára sa tieto tendencie spájali len so slovanským národom ako celkom, čo bola do značnej miery tradícia domácich tendencií. Ruský kmeň sa J. Kollárovi v týchto predstavách javil ako sila, moc, ktorá by mohla dosiahnuť realizáciu slovanskej myšlienky, pretože v tom čase to bol jediný štát medzi slovanskými národmi.

S celkom iným pohľadom na Slovanov ako Ján Kollár prišiel Pavol Jozef Šafárik. V *Dejinách slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí* (1826

– len 2 roky po Kollárovej *Slávy dcére*), ktoré vydal v nemčine, precizoval územné aj jazykové hranice všetkých slovanských jazykov (neuviedol Ukrajincov, ale spomína Rusínov, no nešpecifikuje ich ako ostatné slovanské národy). Vymedzil 10 slovanských jazykov a národov (vrátane jazyka Obodritov – Pobaltských vindov) a medzi nimi aj slovenský jazyk, u ktorého uviedol 10 osobitostí, ktorými sa líši od všetkých ostatných slovanských jazykov. Nesúhlasil s Kollárom na vytvorenie spoločného slovanského jazyka a zjednotením slovanských jazykov, ani s jeho delením Slovanov na kmene, aj keď medzi sebou udržiavali priateľstvo a písomnú korešpondenciu. Bola to prvá na vtedajšiu dobu pomerne presná analýza slovanského celku – superetnosu diferencovaného na národy. V diele *Slovanské starožitnosti* (Praha, 1837) sformuloval aj dejiny Slovanov celkom ináč ako ich chápali pangermánske dejiny. Napokon v *Slovanskom národopise* (1842) podal ucelený obraz etnológie Slovanov, údaje o slovanských národoch, ich sídlach, jazykoch, etnických hraniciach i kultúre a charaktere Slovanov. Malo to veľký význam pre pochopenie významu Slovanov v Európe. Je to dielo kritické, v ktorom nie sú nijaké náznaky nacionalizmu s evidentným úsilím o verný a pravdivý obraz o Slovanoch a ich mieste a význame pre Európu.

P. J. Šafárik je ústrednou postavou generácie vo viacerých smeroch, na čo sa u nás, osobitne v prípade historikov z neznámych dôvodov pričasto pozabúda. Asi preto, že začiatok Slovanov, vrátane ich príchodu na naše územie datoval dávno pred 5. či 6. storočím n. l. a naši historici ešte aj v súčasnosti sa z nepochopiteľných dôvodov pridŕžavajú 5. – 6. storočia n. l., pokiaľ ide o náš príchod na naše územie, ako to uviedol pangermánsky pohľad na

dejiny. (pozn.: V Nemecku ideologicky motivované názory na pôvod Slovanov ožili za tretej ríše v súlade s fašistickou teóriou o čistej germánskej rase a s úsilím o rozšírenie germánskeho územia na východ, na úkor Slovanov. Slovanskú rasu vyhlásili za menejcennú. Podľa tejto teórie Slovanov do Európy zahnali Avari. Z toho vyvodili, že Slovania nemohli prísť do Európy skôr ako v 5. – 6. storočí n. l. Táto teória bola významným nástrojom na vydedenie Slovanov z európskych dejín spolu s úsilím o to, aby sa na bohatú slovanskú minulosť zabudlo. Žiaľ tieto tendencie nie sú minulosťou ani dnes. Naši historici sa naďalej pridržiavajú tohto termínu o príchode Slovenov na naše územie.)

Šafárik už na štúdiách v Jene venoval značnú pozornosť jazykovede. Zaujímali ho najmä jazykové práce W. Humbolta. Oboznámil sa aj so základmi filologickej komparatistiky F. Boppa. Jazyk a jeho charakter sa stali významným nástrojom v zápase za národné ideály a oslobodenie v duchu myšlienky, že skutočná vlasť, domovina, je v reči. V nej je podľa vtedajších názorov fixovaný charakter národa, jeho národný duch. Jazyk a jeho charakter sa preto v dielach generácie Všeslávie stali organickou súčasťou slovensko-slovanského humanizmu a národnej ideológie. Významný podiel na tom má P. J. Šafárik dielom *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí* (slovenské vydanie 1992). V tomto diele určil základnú líniu v pohľade na slovanské jazyky, na ich členenie – a tým aj na členenie Slovanov, vrátane slovenského jazyka, ktoré prijali nielen slovanské národy, ale celá kultúrna Európa. Bola to zrozumiteľná odpoveď na snahy nemeckých lingvistov a historikov, ale aj časti našich evanjelických mysliteľov, ktorí češtinu presadzovali za spisovný jazyk na Slovensku. Ani

P. J. Šafárik teóriou o samostatnom slovenskom jazyku ich názory nezmenil.

Vyčlenením slovenského jazyka z češtiny ako samostatného jazyka si pohneval českých vzdělanecov. Presne však uviedol a špecifikoval desať zvláštností, ktorými sa slovenčina líši od češtiny a ostatných slovanských jazykov (Šafárik, 1963, s. 318-382, 46-66). Vyslovil priamo potrebu, aby na Slovensku vznikol „slovenský spisovný jazyk, uspokojujúci všetky spravodlivé požiadavky osvietených príslušníkov národa, (lebo) národný život musí vychádzať z materskej reči“. Bola to aj odpoveď na jeden slovanský jazyk Herkela a J. Kollára a jeho štyri slovanské kmene, kde do českého kmeňa zaradil aj slovenský kmeň. Podľa P. J. Šafárika treba brať ohľad na to, že Slováci „Čechům a Moravanům, i Polákům a Rusňákům vzdálení jsou... Skoumati se sluší, co jest u vyslovování všem téměř Slovákům společné“. O tri roky písal v liste Kollárovi: „Tato polovičatost, toto motání a kolotání etc. nepovede nás nikam...“ Keď mu z Prahy vytýkali, že v svojich *Dejinách (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur*, 1826) oddelil slovenskú reč od českej, povedal, že v novom vydaní svojej knihy ešte ďalej pokročí. „Nářek ten, na oddělování slovenského nářečí od českého v mé literatúre jest věru bezzákladný! Od toho nemohu odstúpiti. V budúcim vydání ještě dále pokročím.“ Vyzýval preto aj J. Kollára, aby neodstúpil od základov, na ktorých sa dohovorili pred tromi rokmi, to jest od pravidiel – písať slovenskejšie. Zabraný do svojich historických a jazykospytných štúdií, P. J. Šafárik neprestával premýšľať o veciach slovanských. V Novom Sade v roku 1826 založili Maticu srbskú, prvú zo všetkých slovanských matic: v júli roku 1827 písal Kollárovi, že premýšľa už o Matici slovenskej.

Vydelenie slovenského jazyka P. J. Šafárikom sa stalo podnetom a východiskom pre L. Štúra a štúrovcov. Na *Dejinách slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí* P. J. Šafárik začal pracovať už v Jene (podobne ako aj na *Slovanských starožitnostiach*). Dokončil ich však až za pobytu v Novom Sade. Preukázal v nich encyklopedické znalosti reálií (jazykov a histórie) všetkých slovanských národov a s neuveriteľnou presnosťou rozdelil jazyky podľa samostatných slovanských etník a osídleného teritória. Vyčlenil aj jazyk Polabských Slovanov (našiel vraj neďaleko Hanoveru ešte existujúce zvyšky slovanských Obodritov, ktorí hovorili svojím jazykom, aj keď už kontaminovaným nemčinou). Spomínal aj Rusínov, aj keď ich nevyčlenil ako samostatný jazyk a národ. Nevyčlenil a nespomenul Ukrajincov a ich jazyk.

Presným rozlíšením jazykov slovanských národov vytvoril teoretické predpoklady pre národné hnutia slovanských národov a obrátil ich pozornosť na rozvoj vlastnej etnicity – národného dejinotvorného subjektu. To bol základný zlom v smerovaní protestantskej časti našich vzdelancov v úsilí o kodifikáciu spisovného jazyka na Slovensku a otvorené dvere k zjednoteniu slovenského národného hnutia na kodifikácii spisovného jazyka s katolíckou časťou našich vzdelancov. Na to po návrate zo štúdií na univerzite v Halle a pod vplyvom bernolákovského básnika Jána Hollého a Martina Hamuljaka nadviazal Ľudovít Štúr. Práca P. J. Šafárika vyšla v roku 1826 a sotva možno pochybovať o tom, že L. Štúr túto prácu nepoznal už počas štúdií, keď roku 1829 na ev. lýceu v Bratislave z nich vychádzal vo svojich „*Historických prednáškach*“, aj keď o slovenskom jazyku v nich nehovoril (bol ešte zástancom češtiny).

P. J. Šafárik, keď uvádzal tri hlavné nárečia na Slovensku, ako prvé uviedol „vlastnú slovenčinu v župách Turiec, Orava, Liptov, Zvolen, Tekov, Novohrad, Pešť, Boršod, Gemer... v nej sa vyskytujú uvedené (základné – V. T.) znaky“ slovenského jazyka. Tak pripravil cestu L. Štúrovi, ktorý práve tieto nárečia zobral za základ kodifikácie spisovnej slovenčiny. L. Štúr v *Náuke reči slovenskej* uviedol „Najčistejšie a najpeknejšie po slovensky hovorí sa vnútri v samých Tatrách, v striedku ich najzavrenejšom: v Liptove, Orave, Turci, v hornom Trenčíne, v hornej Nitre, Zvolene, Tekove, Honte a aj veľkej časti Gemera...“ (c. d., s. 168) Nepochybne to bola inšpirácia od P. J. Šafárika, ale zásluhu na tom mal aj Ján Hollý a Martin Hamuljak.

Za vyvrcholenie národnobuditeľskej teoretickej línie generácie Všeslávie je možné považovať prácu P. J. Šafárika *Slovanské starožitnosti* (1937). V Jene ho zaujímali prednášky historika H. Ludena (nesúhlasil však s jeho priradovaním Slovanov ku Germánom) a prednášky H. C. A. Eichtädta, ku ktorému chodil aj na súkromné hodiny. Osvojoval si najmä ich metódu prístupu k historickým skutočnostiam a robil si výpisky. Na význam Šafárikových *Slovanských starožitnosti* poukazuje skutočnosť, že krátko po ich vydaní boli preložené a vydané vo viacerých európskych slovanských aj neslovanských krajinách. Práce P. J. Šafárik vydobýli slovanským národom rovnoprávne miesto medzi ostatnými národmi spôsobom, proti ktorému sa v exaktne uvažujúcom svete nevyskytli vážnejšie námietky, napriek tomu, že historici v Nemecku a na Západe pri formovaní európskych dejín názory P. J. Šafárika nevzali na vedomie a ich nadradený, či priamo nepriateľský vzťah k Slovanom sa nezmenil ani dnes.

Malé Slovensko po stáročia otlkané dejinami, slabé a zotročené sa v 19. storočí zásluhou slovenských vzdelancov stalo významnou silou slovenského hnutia, jeho národno-obrodeneckých úsilí a centrom, kde sa formovala ideológia slovanskej vzájomnosti za aktívnej účasti ostatných slovenských národov. V roku 1823 prešiel F. Palacký a roku 1833 aj P. J. Šafárik do Prahy. S nimi sa čiastočne presúvalo centrum slovenského diania do Prahy, ale súčasne sa vytvorilo aj centrum slovanského hnutia v Bratislave. V roku 1829 na ev. lýceu v Bratislave vznikla Česko-slovenská spoločnosť, kde sa formovali štúrovci a od r. 1835 na jej čele stál L. Štúr. Vyvrcholením bol Slovanský zjazd 1848 v Prahe a revolučné roky 1848 – 1849.

Význam Slovenska a slovenských vzdelancov na rozvoj oslobodeneckého hnutia slovenských národov potvrdzuje aj Albert Pražák, ktorý napísal, že české národné tradície „někdy až překvapují slovenským, často směrodatným a základním přínosem“ (Pražák, 1948, s. 262).

Celý rad významných osobností českého národného hnutia: J. Dobrovský, Ján Kollár, P. J. Šafárik, F. Palacký a ďalší, ako ich uvádzajú českí autori T. G. Masaryk, A. Pražák, Z. Nejedlý a iní, vyšli zo Slovenska buď pôvodom, alebo štúdiom. M. Murko v *Rozpravách z oboru slovenské filológie* (Praha, 1937) zoširoka rozoberá význam a zásluhy P. J. Šafárika a J. Kollára o rozvoj národného hnutia a všeslovanskej vzájomnosti pre južných Slovanov, Poliakov i Rusov. Podľa neho, „símě všeslovanské vzájemnosti... zasel Ján Kollár jako pěvec Slávy dcery a svou rozpravou o tomto předmětu, Šafařík pak Národopisem a Starožitnostmi“ (c. d., s. 163 a s. 411).

Kollárova *Slávy dcéra*, uvádza ďalej Murko, „a zvláště jeho spis o slovanské vzájemnosti, jenž

byl už v prvním českém znění přeložen u Srbů a Chorvatů, staly se opravdovým evangeliem Jihoslovánů... Zrovna tak působily Šafaříkove Geschichte der slawischen Sprache und Literatur (1826), Slovanské starožitnosti a Slovanský národopis a různé jeho články o jihoslovanském písmenictví, podmíněné jeho dlouholetým pobytem v Novém Sadu (roky 1819 – 1833) a stálým studiem jihoslovanské pozdější literatury – vyšlo jako posmrtné dílo *Geschichte der südslavischen Literatur*“.

P. J. Šafárik v roku 1823 – 24, a potom ešte aj roku 1829 a 1832 listom odhovárал J. Kollára od jeho úmyslu presťahovať sa do Prahy pre zlé pomery v Prahe, o čom J. Kollár vážne uvažoval. P. J. Šafárik písal Kollárovi: „Já se nijak s tou myšlénkou, abyste Vy vlast opustili, spřateliti a smířiti nemohu.“ Ešte aj v máji roku 1832 robil Kollárovi výčitky a odrádzal ho od Prahy. Po problémoch, do ktorých sa P. J. Šafárik dostal v Novom Sade, sa však v máji roku 1833 sám presťahoval do Prahy, spoliehajúc sa na priateľstvo s F. Palackým, ktoré sa však potom naštrbilo. Mal síce ponuky prejsť na ev. lýceum v Kežmarku a potom aj na ev. lýceum v Bratislave, ale boli to ponuky na prednášanie teológie, čo ho nelákalo, preto ponuky neprijal. Ďalšie ponuky dostal z Nemecka, kde zakladali katedry slavistiky, ale najmä veľkolepú ponuku na katedru slavistiky v Petrohrade aj so solídnym zabezpečením. Lenže ani túto ponuku na katedru slavistiky v Petrohrade neprijal, pretože keď pomery v Prahe považoval za zlé, pomery v cárskom Rusku hodnotil ako „katastrofálne“. Tým menej uvažoval o univerzite v Nemecku. Chcel zostať pri slovanských národoch, ktoré boli v rakúsko-uhorskej monarchii, aby mohol napomáhať pri ich úsilí o národné oslobodenie.

V 1830-tych rokoch na ruských univerzitách začali zriaďovať katedry slavistiky; vedochtiví a láskou k slovanstvu zapálení mladí ľudia, pripravujúci sa na tieto katedry, so štátnymi štipendiami rozišli sa po slovanských krajinách zavŕšiť svoju prípravu. Z nich temer každého priťahovala Praha, kde žil P. J. Šafárik a osobnosti českého obrodzenia (odkiaľ však prichádzali aj do Bratislavy, kde boli aktívni štúrovci). Roku 1837 už vyšli aj Šafárikove *Slovanské Starožitnosti*. Bodianskij, V. Grigorovič, Preis, Sreznevskij, Pogodin – piliere slavistiky na ruských univerzitách, mali P. J. Šafárika ako svoju akadémiu.

88 | *Slovanských starožitností* ešte ani nebolo, Michail P. Pogodin, profesor moskovskej univerzity, už upozorňoval mladé pokolenie ruských učencov na P. J. Šafárika a jeho dielo. Vyhľadal ho v Prahe už v auguste roku 1835 a v liste z Prahy písal domov: „Šafárik presídlil sa sem pred dvoma rokmi, dokonáva svoju drevnu históriu Slovanov (*Slovanské starožitnosti*), na ktorej pracoval niekoľko rokov; toto dielo chybovalo v europejskej literatúre: nemeckí spisovatelia, zaoberajúc sa všetkými jazykmi na svete, živými i mŕtvymi, hebrejským i sanskritským, čínskym i koptským, majú dosiaľ akýsi nepochopiteľný odpor proti slovanskému, i tlačia o tomto svetovom jazyku to, čo čítať pre nich je hanba. Oni nijako nemôžu pochopiť, že všeobecná história nemôže byť bez slovanskej a že, nasledovne, všetky ich diela v tomto obore majú len relatívnu cenu. Dielo Šafárikovo urobí rozhodnú reformáciu v histórii a položí pevný základ špeciálnym históriám slovanských národov ... Šafárik, bez všetkej pochybnosti, je prvým zo slovanských filologov.“

Pogodin o rozhovoroch s P. J. Šafárikom napísal: „Zachrániť jazyk v ústach národa — to je naše určenie... Nám o nič inšie netreba sa starať. To nie naša vec. Ako bude sa ľúbiť Bohu. Šafárik začal rozvíjať

predo mnou históriu osudov slovanských, minulých i terajších; reč tiekla mu pokojným, velebným prúdom. Uznávanie hodnoty svojho národa, vrelá láska k nemu, presvedčenie o veľkom určení jeho, akási posvätná trpezlivosť, nedopúšťajúca ani žaloby, ani reptania, viera v Prezreteľnosť — to je to, čím preniknuté bolo každé jeho slovo. Ja videl som jasne rozdiel medzi zápalistým, prudkým mladíkom, ktorý myslí len o zajtrašom dni, a skúseným mužom, počítujúcim vekmi; videl som jasne rozdiel medzi ustáleným presvedčením, zrelým plodom dlhého rozmýšľania, a chvíľkovým záchvatom; ja som pochopil, čo znamená závisieť od chvíľky, a panovať nad časom. Aká vysoká reč! Ani jedného mena, ani jednej osoby nespomenul Šafárik; len plemená, národy ho zaujímali. Temer nevšimol si každodenných udalostí, a hovoril o vekovečných následkoch. Aký vznešený pokoj! Presvedčenie o svätosti veci, o vysokosti svojho povolania zobrazovalo sa mu na tvári, bolo ho počuť vo zvukoch jeho hlasu. Ja počúval som veľkého človeka, nesmejúc dýchnuť, obávajúc sa prerieť slovo, hľadel som na neho s pobožnosťou. Zdalo sa mi, že počúvam hlas z tamtoho sveta, že predo mnou stojí človek z časov apoštolských.“

Ako mohol sa vyvinúť taký človek, dával si Pogodin otázku a vysvetľoval si to nasledovne: „Ďažko je predstaviť si takú lásku k národu, a rovnaké účasťenstvo k osudu všetkých rozličných plemien. Bolo treba zvláštnych okolností, aby sa vyvinul taký zjav. Bolo treba žiť najprv v susedstve Turkov, potom pod rakúskym panstvom, oboznámiť sa s Poliakmi, stáť v potyčkoch s Maďarmi, aby napokon pojal do duše všetky slovanské elementy, stal sa akoby predstaviteľom celého slovanského národa, aby ho boleli rany tohto národa, tešili jeho radosti, aby prechovával jeho nádeje.“

Ruskí slavjanofili obdivovali P. J. Šafárika ne-
chápujú ako mohol napísať také práce v takých
ťažkých pražských materiálnych pomeroch. Gra-
novskij, tiež profesor moskovskej univerzity, ktorý
navštívil Šafárika v Prahe roku 1838, napísal: „Ja
neviem, čomu diviť sa viac u Šafárika, jeho veľkej
učenosti, či jeho veľkému charakteru. On je nielen
prосто chudobný človek, lež v doslovnom zmysle
nevie dnes, čo zajtra bude jesť. My obdivujeme
sebazaprenie, s akým Nemci oddávajú sa vede, ale
u Šafárika je to ešte podivuhodnejšie preto, že jeho
okrem biedy tlačí tisíc iných okolností, ktorých v
Nemecku nieta. A jednako on je pokojný a pevný.“

Pogodin a Granovskij boli u Šafárika už ako
univerzitní profesori. Bodianskij prišiel do Prahy
(roku 1838 aj so Sreznevským a odtiaľ prešiel do
Bratislavy, Sreznevsky navštívil Bratislavu po ná-
vrate L. Štúra z Nemecka a zotrval v Bratislave tri
mesiace a navštívil vtedy aj J. Hollého) pripravujú-
ca sa na slovanskú katedru, napísal Pogodinovi: „Šafa-
rik je pre mňa celá akadémia... celá bibliotéka, živá
encyklopédia všetkých vedomostí o Slovanoch. To
každý deň mám príležitosť badať, a keď si pomyslím,
čo to stálo jeho pri takých krutých okolnostiach,
nedostatku a prekážkach, privádza ma v podivenie“
(citácie ruských slavjanofilov podľa Škultéty, 1928).

Nemožno v tejto súvislosti obísť a nespome-
núť aj dozvuky ideológie slovanskej vzájomnosti
(Všeslávie) v Rusku v druhej polovici 19. storočia
(po revolučných rokoch 1848 – 1849). Mám tu na
zreteli predovšetkým dielo N. J. Danilovského *Rusko
a Európa*. Rusko v druhej polovici 19. storočia bolo
v situácii, keď väčšina ruskej inteligencie prepadla
nihilizmu s pochybnosťami o zmysle historickej
existencie Ruska. Bolo to o to horšie, že takýmto
názorom prepadla značná časť ruskej inteligencie,

ktorá by mala byť príkladom uvedomelého historick-
kého života národa a všemožne ho chrániť. Podľahol
tomuto trendu aj známy ruský filozof V. S. Solovjev.
Najprv síce uznával tri svetové sily: moslimský vý-
chod, západnú civilizáciu – ktoré podľa neho upadli
do „mrtvej“ jednoty, sebestva a anarchie. Život malo
obnoviť „kráľovstvo tretej sily“, ktorého nositeľom
môžu byť podľa Solovjeva len „Slovania a ruský
ľud“. V neskoršom veku však prešiel na celkom inú
pozíciu, podľa ktorej „úloha Ruska spočíva v schop-
nosti národného sebazaprenia,“ opustil slavjanofilov
a pridal sa k ostatným „západniarom“, o čom svedčí
jeho dielo *Rusko a univerzálna cirkev*.

Po vyjení Danilovského knihy *Rusko a Euró-
pa* V. S. Solovjev toto dielo vyhlásil za „strašidelnú
teóriu“, čo bol postoj podobný ako tej časti ruskej
inteligencie, ktorá prepadla uctievaniu západnej
kultúry a vzdelanosti a Danilovského dielo vyhlásila
za „strašidlo panslavizmu“, prevzaté z národných
hnutí slovanských národov Rakúska-Uhorska a
Západu. Bol to veľmi nebezpečný trend v Rusku.
Tieto tendencie veľkej časti ruskej inteligencie sa
nezmenili ani po víťaznej Rusko-Tureckej vojne
(apríl 1877 – marec 1878), v ktorej došlo k oslobo-
deniu slovanských národov spod tureckej poroby
(Bulharsko, Rumunsko, Srbsko, Čierna Hora).

Danilevský reagoval na Solovjeva. Nesúhlasil
s jeho názorom, „že v záujme dosiahnutia «univer-
zálny» úlohy – stvorenia svetového spoločenstva
treba obetovať slovanský (ruský) kultúrny a histo-
rický typ“. Danilovský predpokladal, „že v budú-
cnosti nepriateľstvo proti Slovanom zanikne, ale nie
skôr, kým sa Západ nepresvedčí o neporaziteľnosti
svetovej sily na východe, ktorú bude predstavovať
Všeslovanský zväz. Podľa Danilovského všeslo-
vanská únia je nevyhnutná ako garant zachovania

svetovej rovnováhy“, bez tohto, aby ohrozovala okolitý svet (Danilovský, 2022, s. 8-9). V uvedenom diele je celý rad zaujímavých myšlienok aj pre dnešok, pre ktoré však tu nie je miesto širšie interpretovať. Danilovský so svojimi názormi na Slovanstvo nebol v Rusku sám. Mohli by sme k nemu priradiť celý rad ďalších osobnosti 19. storočia. Spomeňme aspoň

názorovo blízkych L. N. Tolstého dopisovali si a Tolstoj aj navštívil Danilovského, S. Puškin (báseň *Ohováračom Ruska*), N. N. Strachov – napísal Danilovského životopis, F. M. Dostojevsky s jeho prorockými myšlienkami o Slovanoch a vzťahu Západu k Slovanom a k nim treba zaradiť aj J. N. Bestužov-Rjumina.

Literatúra

- Danilevsky, N. J. (2022) *Russia and Europe*. Nitra: Nitrava. [In Slovak]
- Kollár, J. (1954). *About literary reciprocity*. Bratislava: Slovenská akadémia vied. [In Slovak]
- Kollár, J. (1844). *Sermons and speeches II*. Budin: Tiskem Jana Gyuriana a Martina Bagó. [In Slovak]
- Pražák, A. (1948). *Czech Revival*. Praha, E. Beaufort. [In Czech]
- Šafárik, P. J. (1963). *History of the Slavic language*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. [In Slovak]
- Šafárik, P. J. (1992) *History of the Slavic language and literature of all dialects*. Košice: Timura, V. (2023). *Generations of revival*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov. [In Slovak] Východoslovenské vydavateľstvo. [In Slovak]
- Škultéty, J. (1928) *About Slovaks*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]